

An abstract painting with soft, blended colors. On the left, a woman in a yellow and orange dress is depicted in profile, holding a small child. The background is a mix of light and dark tones, creating a somber and intimate atmosphere.

Umgänges- sabotörerna

Mammors berättelser om att
skydda sina barn mot pappans
våld och sexuella övergrepp

ISBN 978-91-978071-5-9

INTERVJUER OCH TEXTSAMMANSTÄLLNING *Gunilla Nordenfors*

TEXTREDIGERING *Anna-Maria Carnhede*

GRAFISK FORM *Jeanna Ullén, Rejäl Kommunikation AB*

OMSLAG Målat av *Diana Danielsson*,

www.svenskakonstnarer.se/galleri/Diana

TRYCK *Eko Reklam, Älmeboda, 2011*

© Roks 2011

Hornsgatan 66, 11821 Stockholm

www.roks.se, info@roks.se

Riksorganisationen
för kvinnojourer och
tjejjourer i Sverige

Innehållsförteckning

Förord	5
---------------------	---

Del 1

Inledning.....	7
----------------	---

»Tills döden skiljer oss åt«

Åsas berättelse.....	8
----------------------	---

»Jag tappade tilliten till precis allt«

Elisabeths berättelse.....	21
----------------------------	----

»Det är så uppenbart att man inte
gör det här för egen vinning«

Monicas berättelse.....	31
-------------------------	----

Del 2

Efter 2006 – är allt bra nu?.....	42
-----------------------------------	----

Karins berättelse från åren 2008–2010.....	45
--	----

Lisas berättelse från åren 2008–2010.....	48
---	----

Idas berättelse från åren 2006–2011.....	49
--	----

Viktiga lagändringar angående vårdnad och umgänge.....	51
---	----

Förord

Sedan de första kvinnojourerna startades på 70-talet har mycket hänt. Problemet mäns våld mot kvinnor har gått från att vara en icke-fråga till att komma upp på den politiska dagordningen. Politiker motionerar i dag – oavsett partihemvist – om »jourrörelsens« frågor, vilket har lett till att livsavgörande lagar, direktiv och utredningar har kommit till.

Jämställdheten inom familjen har också förbättrats, trots att mycket arbete återstår för att fördelningen ska bli helt tillfredsställande. Roks applåderar faktumet att män av i dag i högre utsträckning än tidigare tar ansvar för och därför vill umgås med sina barn. Att pappor i dag tar ut allt större del av föräldraledigheten är mycket välkommet!

När kvinnojourrörelsen kritiserar regelverket och praxisen kring vårdnadstvister gör vi det dock för att vi har erfarenhet av hur systemet slår mot de utsatta kvinnorna och barnen i vårt samhälle. De kvinnor och barn som – ofta under flera år – har tvingats leva tillsammans med en förövare som trakasserat, slagit och ibland också utnyttjat dem sexuellt. De kvinnor och barn som utgör undantagen i lagtexten.

Tanken om gemensam vårdnad är god, och det svenska regelverket kring vårdnad och umgänge har tillkommit med de bästa av avsikter. Men vi inom kvinnojourrörelsen har länge vittnat om att det inte är anpassat för alla barns bästa. Och att det så livsvikiga barnperspektivet ofta saknas när kvinnorna och barnen möter samhällets olika aktörer.

När den nya lagen om vårdnad, boende och umgänge kom 2006 var vi inom jourrörelsen förhoppningsfulla. Äntligen skulle barnperspektivet genomsyra rättsskipningen! Tyvärr blev det inte riktigt så. Barnens egna erfarenheter och vilja ignoreras fortfarande i rättssalen och det saknas alltjämt kunskap om våldets skadeverkningar bland samhällets aktörer. Det finns naturligtvis goda exempel – inom såväl socialtjänst och psykiatri som rättsväsende. Problemet är att kvinnor och barns liv i dag hänger på att de träffar rätt myndighetsperson, vid rätt tillfälle.

Hösten 2011 arrangerar Roks konferensen »Vårdnadstvisten med barnet i fokus?« i syfte att uppmärksamma den rådande situationen när det gäller vårdnads- och umgängesfrågor. Denna skrift är en del i det arbetet.

Angela Beausang
Ordförande i Roks,
Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige

Del 1

Inledning

1998 anordnade Roks en tribunal, där sex modiga kvinnor vittnade om sina erfarenheter av att försöka skydda sina barn mot pappans våld och sexuella övergrepp. Dessa kvinnor hade tvingats föra en påfrestande kamp mot sina före detta män, de sociala myndigheterna och rättsväsendet.

Nu, ett drygt decennium senare, vill Roks ta reda på hur det har gått för de mammor som vittnade på tribunalen – och för deras barn. 1998 befann sig kvinnorna i vårdnadstvist. Hur avlöpte dessa? Hur har mammorna och barnen påverkats? Hur mår de i dag? Vi har intervjuat tre av kvinnorna som deltog i tribunalen och sammanfattat deras berättelser.

I bokens andra del vill vi ge exempel på hur vårdnadstvister kan se ut i dag, efter att den nya lagen om vårdnad, boende och umgänge antogs 2006. Vi har därför låtit ytterligare tre mammor berätta om sina upplevelser från åren efter lagändringen.

Texten i den här boken baseras helt och hållet på kvinnornas berättelser. Vi är medvetna om att alla berättelser är subjektiva och att de beskrivna händelseförloppen kan ses utifrån fler perspektiv än kvinnornas. I den här boken har vi dock valt att låta kvinnorna komma till tals och beskriva verkligheten så som de har upplevt den.

Samtliga namn i berättelsen är fingerade och vissa dialektala uttryck är utbytta eftersom de skulle kunna avslöja var i landet kvinnorna kommer ifrån. I övrigt har vi försökt återge kvinnornas berättelser så ordagrant som möjligt.

»Tills döden skiljer oss åt«

Åsas berättelse på Tribunalen

Åsa inleder med: *Jag tänkte bara börja med några bevingade ord, som väl alla har hört någon gång: »I nöd och lust«. När jag skiljde mig, tänkte jag väldigt mycket på hur mycket nöd man måste utstå innan det var okej att skilja sig. Jag har väl numera, efter fem års tid, insett att det var tillräckligt mycket nöd för att gå ifrån den här karln. Det heter också: »Tills döden skiljer oss åt«. Jag var så naiv att jag trodde att vid skilsmässan skulle samhället hjälpa mig. Jag skulle inte behöva vara rädd längre. Jag skulle få hjälp för mig och mina barn, få leva i fred, i lugn och ro. Men så är det tyvärr inte. Numera tror jag faktiskt att det varar tills döden skiljer oss åt. Först då blir det fred.*

Äktenskapet slutade med att min man satt och siktade på mig och min nio månader gamla son med ett gevär en hel natt. Dessförinnan hade det pågått flera år av grov misshandel. Jag blev bland annat rappad i fyra dygn med en centimetertjock rundstav ... Jag har krupit omkring på golvet och slickat upp spottloskor. Det är sådant som jag har fått utstå. Och barnen var också med när det hände.

Åsa och hennes man skilde sig 1993. Mannen blev dömd för misshandel, olaga tvång, ofredande och olaga hot. Det som togs upp i rättegången mot honom var dock endast det som hände under den sista helgen i deras äktenskap. Han blev dömd till tre månaders fängelse och vård. Men då ingen ville betala för vården blev det ingen.

Efter att fängelsestraffet var avtjänat skulle någon form av umgänge med barnen inledas.

Åsa: Jag gick då på myten att den biologiska föräldern var otroligt viktig. Det var inget snack om annat än att barnen skulle till sin far.

Farmor utsågs till kontaktperson. Trots att mannen hade besöksförbud var Åsa tvungen att själv lämna barnen i deras tidigare gemensamma hem, som låg ensligt på landsbygden.

Åsa: För varje gång jag hämtade och lämnade barnen blev situationen allt mer uppskruvad. Han tog mina bilnycklar. Han hotade mig. Till slut började jag ta med mig en granne. Det slutade med att en morgon, när jag skulle lämna, var farmor inte överhuvudtaget där. Då tog jag ungarna och åkte därifrån och vägrade att lämna dem.

Efter detta fattades ett beslut i tingsrätten om att pappan skulle få träffa sina barn tillsammans med en opartisk kontaktperson. Det tog dock lång tid att hitta någon person som kunde ta på sig uppdraget. Fadern hann under tiden begära verkställighet i länsrätten¹ och Åsa blev tvungen betala viten för de umgängestillfällena då hon inte lämnade barnen till honom.

Därefter träffade barnen sin far en gång i veckan. Åsa berättar att det tog en vecka för dem att lugna ner sig efter varje besök.

Åsa: Mina barn var ganska små. Den ena var två år och den andra var nio månader när vi skildes. Min dotter var äldst och kunde prata väldigt bra, väldigt tidigt. Hon kunde fråga: »Mamma, kom det

---

¹ Innan 2006 var det länsrätten som beslutade om verkställighet, det vill säga om viten eller polishämtning vid uteblivet umgänge. I dag beslutar tingsrätten.

blod på golvet, när pappa slog dig?» »Mamma, jag får ont i magen, när jag åker förbi postlådorna vid pappas hus«. «Jag sitter hellre hemma vid hinken och kräks än att jag åker till pappa!» Detta på grund av att hon vid ett tillfälle hade varit magsjuk och suttit hemma och spytt, när lillebror fick åka. Hon var fruktansvärt orolig. Hon rev upp stora sår i nacken på nätterna. Hon rev sig och fick djupa sår i huden.

En barnpsykutredning inleddes och var klar i mars 1994. Det barnpsykiatriska utlåtandet rekommenderade att det inte skulle förekomma något umgänge alls mellan barnen och pappan, alternativt att umgänget skulle vara starkt reducerat och övervakat. Åsa bestämde sig då för att inte lämna ut barnen till pappan, men i förberedande förhandlingar i tingsrätten beslöt domaren att umgänget skulle fortsätta som förut. Inte förrän i januari 1995 blev det huvudförhandlingar i tingsrätten. Domen fastslog att Åsa skulle ha ensam vårdnad om barnen och att de inte skulle ha något umgänge med fadern.

Fadern överklagade domen till hovrätten. Han skickade runt barnpsykutredningen till nya experter för att de skulle uttala sig om den. Det dröjde två år, till 1997, innan det blev rättegång i hovrätten, där hela processen återvisades till tingsrätten. Barnpsykutredningen ansågs vara för gammal för att kunna användas som underlag för en dom. Däremot bestämdes att umgänget skulle återupptas var tredje söndag. Beslutet gick inte att överklaga.

Åsa citerar ur domen: ... »Å andra sidan tyder vad som framkommit, inte minst det intryck, som exmaken själv gett hovrätten under två dagars huvudförhandling på att han är en förälder som är bra för barnen att ha kontakt med. «När domen tar upp misshandeln sägs: »att då till skillnad mot nu, befann han sig i en påfallande påfrestande livssituation.« Det stod ingenting om vilken livssituation han hade förorsakat mig och barnen, under äktenskapet eller efteråt.

Tingsrätten fattade ett beslut om en umgängesutredning. Den gjordes av en kurator under våren 1997.

Åsa: Och så med dessa utredningar också... har ni inte varit utsatta för det kan jag ju berätta lite om dem också. Till en början ska ju utredarna vara så neutrala, så man känner ju att man aldrig får någon kontakt. Det är ett väldigt stort avstånd hela tiden. Det ska det ju vara också, för att utredningen inte ska kunna anmärkas på, på något vis. Den här kuratorn kom till oss klockan tio på dagen. Den period barnen är som mest aktiva skulle de sitta med en främmande tant i soffan och läsa sagor. Jag hade då städat hela morgonen, för tänk om det fanns någon dammloppa någonstans, och var ju smått hysterisk. Jag hade ju relativt nyligen flyttat in i bostaden och tänkte att: »Herregud, jag har ju inga tavlor på väggarna, det kanske inte är bra för barnens hälsa och miljö!« Man är så fruktansvärt utsatt och man känner sig hela tiden som att de bara, hela tiden, är till för att anmärka och för att snoka och för att hitta fel.

Den utredningen höll på att förstöra hela våren för mig. På mycket kort tid skulle hon pressa in flera möten med oss, så hade jag inte varit min egen arbetsgivare, så hade jag förmodligen inte haft något jobb i dag. För när de här svackorna kommer, när det här tar så mycket tid och kraft, så fungerar man inte i tillvaron. Man fungerar inte i sitt jobb, man fungerar inte heller riktigt bra tillsammans med sina barn, och tillvaron för barnen blir ju inte bättre av det.

Umgängesrättsutredningen utmynnade inte i något annat än att kuratorn återgav vad barnen och Åsa hade sagt.

Parallellt var det meningen att umgänget med fadern skulle pågå, men det blev endast ett umgängestillfälle vardera för barnen.

Åsa: Första gången på morgonen, när de skulle iväg, vägrade pojken att åka. Flickan säger till slut: »Mamma, om ingen av oss åker, så tror de ju att det är du som inte vill«, och så går hon iväg och ser ut som om hon är en kalv på väg till slakthuset.

Åsa berättar att flickan var väldigt rädd efteråt. Hon sov inte på nätterna, var orolig att mamma glömt att låsa dörren. Efter att pojken hade träffat fadern en gång avbröts umgänget. Dels för att barnen

inte klarade av det, och dels för att fadern vägrade träffa barnen på neutral plats med neutral kontaktperson. Vid fyra tillfällen försökte Åsa få umgängesbeslutet ändrat i tingsrätten och få en ny barnpsykiatrisutredning. Hennes advokat försökte hitta en privat barnpsykiater, men lyckades inte hitta någon som kunde ta på sig uppdraget. Tillslut var det en barnpsykiater på mödravården, som konstaterade att barnen led av posttraumatiskt stressyndrom och skrev ett intyg om det. Då ställdes huvudförhandlingen i tingsrätten in, ett och ett halvt dygn innan den skulle hållas.

Under de år som processen pågick fram till 1998 vände sig barnens far till länsrätten och krävde verkställighet. Vid flera förhandlingar i länsrätten beslutades att Åsa skulle betala vite för varje gång barnen uteblev från umgänget med pappan.

Hon säger: Jag blev under mesta delen av tiden belagd med 4 000 kronor i vite varje vecka, om jag inte lämnade barnen. Ska man försörja sig på ett vanligt hederligt arbete så finns inte de pengarna. Det gör de bara inte. Hur kan man tro att tillvaron för barnen ska bli bättre, för att man totalt utblottar familjens ekonomi. Hur kan någon tro att man gör det här för att jåklå, att man gör det här för hämnd, att man inte har något annat starkt motiv?

Sedan har jag väldigt svårt att förstå, när man sitter där som en liten gråsrot, varför jag och mina barn inte har rätt att få vara ifred, varför inte vi har rätt att leva ett liv i lugn och ro. Jag har betalat skatt i hela mitt liv till det här fantastiska samhället med sina trygghetslagar, som värnar om de små och utsatta. Men vi har trots det inte rätt att få leva i fred. Mina vitesbelopp – som i första omgången gick upp till i runda tal 40 000 kronor – sökte jag nåd för i regeringens nådenämnd, när jag fick en dom i tingsrätten som sa att jag egentligen hade rätt. Det blev inte beviljat. Nu har jag då samlat på mig en nått liten summa till. Det rör sig väl i runda tal om 80 000 kronor i alla fall utan att överdriva. Hur barnen ska få det bättre utav den anledningen, det vet jag inte.

I januari 1998 krävde barnens far ensam vårdnad. Han menade att

Åsa var olämplig vårdnadshavare eftersom hon inte lämnade ut barnen till umgänge. En ny förberedande förhandling resulterade i att det blev en ny barnpsykutredning och att inget umgänge skulle ske innan den påbörjats. Domaren, berättar Åsa, inledde med att fråga: »Men lilla vän, vad är du rädd för? Om det händer någonting så är det ju till hans nackdel.« Han sa också: »Tiden läker alla sår. Det där kommer du över. Ni måste komma igång med samarbetsamtal!«

Den nya barnpsykutredningen ägde rum på en annan ort, nitton mil från Åsas hem. Dit fick Åsa och barnen åka två eller tre gånger i månaden. Barnen började må väldigt dåligt under utredningens gång, vilket uppmärksammades i skolan. Skolläkaren sjukskrev Åsa för att hon skulle kunna ta hand om dem. Åsa poängterade att barnen mycket tydligt uttryckte för utredarna att de inte ville träffa sin far. Trots detta blev rekommendationen att vårdnaden visserligen skulle kvarstå hos modern, men att barnen regelbundet borde få träffa fadern. Umgänget med fadern rekommenderades ske i en takt som var anpassad till barnens behov samtidigt som professionell hjälp successivt skulle öka föräldrarnas tillit till varandra.

Meningen var att barnen skulle träffa sin far efter trettondagshelgen 1999.

Hur kan någon tro att man gör det här för att jäklas, att man gör det här för hämnd, att man inte har något annat starkt motiv?«

Åsa: Hela julen blev förstörd. Det blev kaos igen. Dottern börjar göra sig själv illa. Hon klippte av en stor hårtuss, klistrade den på ett papper och ritade en ängel och ett kors bredvid.

Eftersom fadern inte ville träffa barnen på BUP (Barn- och ungdomspsykiatri) uteblev dock umgänget. Han skrev till tingsrätten och krävde att få träffa barnen varannan helg, vilket avlogs.

I januari 1999 var det dags för nya förberedande förhandlingar i

tingsrätten. Det blev beslut om ett samarbetsprojekt via BUP. Efter en träff och ett telefonmöte ansåg man på BUP att det inte var möjligt att fortsätta med projektet.

I maj-juni samma år ägde en fem dagar lång huvudförhandling rum i tingsrätten.

Åsa: Då hade jag bland annat 23 sidor bevisning att bemöta. Jag arbetade för mycket. Mitt företag gick för dåligt. Man hade samlat in gamla bokslut från patent och registreringsverket. Jag utsatte barnen för PAS, det vill säga Parental Alienation Syndrom, en diagnos som inte ens är vedertagen. Jag var med andra ord ytterst olämplig på alla sätt och vis [...] Domaren frågade mig om jag inte kan säga till barnen att deras far var sjuk, när han satt och siktade på mig och sin egen son en hel natt. Då kanske barnen inte skulle vara så rädda, utan de kanske skulle vilja träffa sin far.

BUP vittnade om att mötena med fadern gått bra. Lärare och fritidspedagoger vittnade om hur dåligt barnen hade mått under utredningen. När tribunalen ägde rum 1998 väntade Åsa på domen.

Åsa: Jag har insett att vi aldrig kommer ifrån barnens far. Inför varje förhandling har jag trott att »det goda« äntligen ska segra över »det onda«. Men så kommer ej att ske. Vi kommer inte att få nollumgänge den här gången heller och skulle vi få det kommer det att överklagas till hovrätten. För varje ny rättsprocess tar det längre och längre tid. Jag kan inte arbeta, ingen ersättning ges för förlo-rad arbetsinkomst, osv. För varje gång som det ska grävas i denna historia mår jag och barnen allt sämre, och vi har ingen chans att bearbeta och komma över detta om vi inte får vara i fred.

Vad hände sedan?

12 år senare

I tingsrätten 1999 beslutades att Åsa skulle få ha kvar ensam vårdnad, och att umgänget med fadern skulle fortsätta som förut med kontaktperson. Pappan överklagade domen till hovrätten.

Åsa: Det var en hovrättsförhandling i Göteborg, faktiskt. Min ensamma vårdnad hängde på en skör tråd alltså, men jag fick ha kvar den. Jag har haft ensam vårdnad om barnen hela tiden.

Umgänget blev precis likadant som förut. Man jobbade på med att hitta en kontaktperson. Det har gått många turer i det, men till sist fick vi en person, som jag högaktade väldigt mycket. Hon var förskollärare och hade jobbat i Stockholm i många år, men nu flyttat hit och hon skulle alltså vara kontaktperson. De skulle då hälsa på sin far varannan helg, i princip. Hon var den första som under all denna tid hörde på vad barnen ville. Hon brydde sig om vad de ville och deras känslor. Vi träffade ju den här personen varannan vecka under väldigt, väldigt lång tid. Det tog ett år innan sonen vågade sätta sig i hennes bil ensam utan att jag var med.

Dottern var lite mer intresserad och var i väg för att träffa honom vid några tillfällen, men det tog väldigt lång tid innan de ens kom iväg. Sonen var med en eller två gånger till sist, men sen, i den vevan blev jag anmäld till socialtjänsten av pappan för att jag inte var tillgänglig, när ungarna var hos honom. Jag hade gått ut i skogen med mina hundar och hade ingen mottagning på min mobiltelefon, när ungarna försökte ringa till mig, och då hade jag inte skött mig den dagen de var hos honom. Då satt jag och bara vrålade, för att då kände jag att nu får det banne mig vara nog.

Socialtjänsten startade återigen en utredning.

Åsa: Dom var väl tvungna att ta upp det, men jag tyckte att det var bara löjligt.

Processandet höll på ända till 2003, då dottern fyllde tolv år.

Åsa: Pojken har aldrig varit intressant för honom. Under årens lopp, när det skickades julklappar och sånt där, fick flickan vad hon önskade sig, men inte pojken. Han hörde aldrig av sig till pojken, inte till jul, inte ett sms, ingenting. Sista julen fick han i alla fall ett julkort med ett foto på de nya små barnen. De har två halvsyskon.

Sedan under årens lopp har ju dottern varit där en del. Hon har tyckt att det var intressant med småsyskon. När hon började träffa honom igen bodde han strax utanför en stad. Hon tyckte det var spännande med en större stad, och så hade vi det där med småsyskon. Hon har ju försökt hålla någon form av kontakt. Sommaren när hon fyllde femton så skulle hon bland annat jobba hos honom, hjälpa till att måla lite grand. Det blev ju fullständig kaos. Då kom hon åkande upp hit storgrotande och berättade: »Mamma, mamma, vet du vad pappa sa? Han skrek till mig: Håll käften på dig, fittjävvel!« Hon var helt knäckt. Dom har en väldigt stökig relation, kan man säga. Vi pratade i telefon häromkvällen, min dotter och jag. Då sa hon att hennes lillasyster hade fyllt år, så hon hade ringt dit. Hon hade inte kunnat ringa den dagen hon hade fyllt utan ringde några dagar senare. Då hade han varit jättesur, pappan. Då blev det prat om honom. Hon sa att hon önskade att han skulle köra ihjäl sig, för de där stackars småsyskonens del. Hon tycker synd om dem som är tvungna att bo där. Han har tydligen världens kontrollbehov även nu. När hon är där så går han in och kollar telefonräkningen så att hon inte ska använda telefon.

Idag är flickan 20 år och pojken 19.

Åsa: Mina barn har ju båda haft det fruktansvärt jobbigt. Båda två mår och har mått väldigt, väldigt dåligt. Dottern hade en fruktansvärd frigörelsetid. Hon var fruktansvärt elak mot mig och skadade sig själv och har haft såna här tendenser till att vilja avsluta sitt liv. Visserligen inte så allvarligt då, men tendensen har funnits där. Bland annat satte hon i sig en mängd Alvedon vid nått tillfälle. Vi

blev tvungna att åka till akuten. Jag har ju försökt få hjälp åt henne, via psykologer. Det har gått några gånger, under några träffar, tills det har börjat bli jobbigt och då blir det inget mer.

Åsa önskar att barnen hade fått hjälp när de var små för att bearbeta sina upplevelser. Flickan säger ibland att hon har mått dåligt av att Åsa och pappan inte har kunnat prata med varandra.

Åsa: *Trots att hon sett så mycket med egna ögon har hon inte förstått att det går inte. När hon åkte till sin pappa när hon var 14 år sa hon till sin lillebror: »Vill du följa med också?« Då sa han till henne: »Har jag klarat mig i 12 år utan honom så klarar jag mig i fortsättningen också.« Punkt, slut.*

Pojken har ju aldrig blivit sedd av pappa och farmor, så han har fruktansvärt dåligt självförtroende och han är jätteblig. Han har mått fruktansvärt dåligt. Han går på gymnasium på annan ort och har haft jättesvårt att få kompisar där med. Han är egentligen en glad skit och väldigt rolig, men han är så inbunden, så inbunden och tar inte kontakt själv. Det har varit tre jobbiga år. Sista året har det gått bättre. Nu nästa vecka ska jag följa med honom. Då ska han söka in på musikhögskolan. Det är intagningsprov. Han är riktigt duktig säger de som kan bedöma det. Jag kan inte det. Han gör egna låtar och så där. Jag hoppas innerligt att han kommer in där.

Åsa har själv haft det jobbigt, både ekonomiskt och psykiskt. Först utsattes hon för psykisk och fysisk misshandel under sitt äktenskap, samtidigt som hon födde två barn. Sedan följde över tio års processande, som var både ekonomiskt och psykiskt pressande.

Åsa: *Jag tänkte någon gång under deras uppväxt... Jag var ute i skogen och rastade mina hundar på Pingstafton, på kvällen. Då tänkte jag: »Jaha nu ska jag hem och ta fram portföljen med mina papper och jobba. Nu träffas alla andra och dricker vin och har det bra.« Jag var på något vis utanför allt det där. Man hade ingen att dela sina bekymmer med, men ingen heller att dela det som var roligt med. Jag har ju alltid fått stå ensam att ta alla beslut och*

aldrig släppa på garden. Jag har aldrig haft någon nära relation med någon man, bara dåliga relationer. Jag har funderat lite över det på sista tiden. Det har kommit sig av att jag inte har varit redo, att jag kanske omedvetet har sökt mig till det, jag vet inte, men jag sprang på mitt livs kärlek i somras. Det är hur bra som helst och fantastiskt gott. Jag hade lagt av med allt sånt för flera år sen och inte brytt mig över huvudtaget. Vi har det väldigt bra.

Åsa har inte sökt eller blivit erbjuden någon hjälp för att bearbeta det som hände under hennes äktenskap.

Det som gjort att jag mått dåligt är att barnen mått dåligt och att det aldrig tog slut. [...] Ett tag kändes det som om det hade varit enklare att jag varit kvar med tanke på vad som hände sedan«

Åsa: *Men sen är jag nog som person väldigt stark. Jag har inte tagit på mig skulden för det här. Ibland under resans gång har jag fått höra: »Har du fått någon hjälp, då?« Jag har sagt «Vad fan ska jag ha någon hjälp för? Ska ni övertyga mig om att det inte är något fel på honom?» Den inställningen har jag haft.*

Det spelar ingen roll hur många experter jag pratar med, så har jag min inställning om honom väldigt klar. Det kommer de inte att kunna rubba på. Jag har väl inte mått så dåligt av vad som har hänt. Det som gjort att jag mått dåligt är att barnen mått dåligt och att det aldrig tog slut. Att det fortsätter i all evinnerlig tid, att man tror att man ska bli skyddad, men istället blir det häxjakt. Ett tag kändes det som om det hade varit enklare att jag varit kvar med tanke på vad som hände sedan.

Men jag har märkt att jag har svårt att prata om det där med tidigare relationer [med min nuvarande man]. Därför att jag blev

ju alltid förhörd [av barnens far]. Han var ju så enormt svartsjuk, så att han kunde ju se på ett TV-program och sätta någonting i relation till mig, och så kunde han börja med sin förhörsverksamhet, så jag berättar ingenting om det som har varit. Jag har i och för sig inget behov av det heller, för det är ingenting som betyder något för mig idag, men det är väl kanske lite skruvat då. Sedan i och med att jag har fått ta alla beslut själv under så lång tid så har jag ju jättesvårt att be om hjälp. Jag är van att fatta beslut själv. Det har jag ju alltid fått göra. Det sitter ju i än. Jag kunde säkert vara en trevligare person, som inte alltid ska fixa allting själv, men jämfört med hur det skulle kunna vara är det väl rätt bra ändå. Däremot är det lite svårt för mina barn att jag har träffat en ny man. Det har ju alltid bara varit jag. Det är lite kämpigt.

Åsa har fortsatt arbeta under hela processens gång, utom under korta perioder när hon varit sjukskriven för att kunna ta hand om barnen. Vid tribunalen 1998 berättade hon att hon var uppe i en skuld på cirka 80 000 kronor för viten.

Åsa: Det blev ju även 100 000-tals i advokatkostnader. Jag har jobbat i mitt företag. Jag har jobbat som en jävla slav, för ekonomiskt så förföljer ju detta mig än. Men det går bra. Jag står just nu i utbyggnadsplaner. Det funkar, men jag har jobbat stenhårt genom alla herrans år.

Sammanfattning av processen för Åsa

1993: Skilsmässa. Mannen döms för misshandel, olaga tvång, ofredande och olaga hot till tre månaders fängelse. Interimistiskt (tillfälligt) beslut i tingsrätten om skyddat umgänge med opartisk kontaktperson.

1994: Barnpsykiatrisk utredning rekommenderar inget eller starkt reducerat umgänge med fadern. Interimistiskt beslut i tingsrätten om skyddat umgänge varje vecka.

1995: Huvudförhandling i tingsrätten. Åsa får ensam vårdnad. Inget

umgänge för barnen med fadern.

- 1997:** Hovrätten tillbakavisar hela processen till tingsrätten. Barnpsykiutredningen anses vara för gammal. Beslut om att umgänget ska återupptas var tredje söndag med kontaktperson. Tingsrätten beslutar om umgängesutredning.
- 1993–1998:** Fem förhandlingar i länsrätten om verkställighet. Åsa döms att betala viten för uteblivna umgängestillfällen.
- 1998:** Interimistiskt beslut i tingsrätten om ny barnpsykiatrisk utredning.
- 1999:** Interimistiskt beslut i tingsrätten om samarbetsprojekt via BUP. Huvudförhandling i tingsrätten under fem dagar. Beslut: Åsa får ensam vårdnad och fadern fortsatt umgänge med kontaktperson.
- 2000:** Hovrätten beslutar att Åsa får ensam vårdnad. Fadern får umgänge med kontaktperson.
- 2001:** »Barn som far illa«- utredning på grund av pappans anmälan.
- 2002:** Dottern fyller tolv år. Processandet upphör.

»Jag tappade tilliten till precis allt«

Elisabeths berättelse på Tribunalen

1990 träffade Elisabeth en fransman, Noel, som var på besök hos vänner i Sverige. Hon sa upp sig från sitt arbete och flyttade till Paris, till romantiken och äventyret, som hon trodde då. Relationen blev snabbt dålig, och Elisabeth ville flytta hem igen, men han grät och bad henne stanna. Hon blev kvar. Strax därefter blev hon gravid. Samtidigt fick hon ett arbete inom sitt yrkesområde. Det var jobbigt att vara gravid och arbeta utan att förstå språket. Hon hade heller ingen vän att dela sina funderingar och känslor med. Under den här perioden berättade Noel för Elisabeth att han hade arbetat på en barnkoloni tidigare och då upptäckt att han var attraherad av småflickor. När han berättade detta förstod inte Elisabeth vad han menade.

Deras dotter, Malin, föddes i juni 1992.

Elisabeth: Det hade varit en otroligt slitsam period och personalen på sjukhuset tyckte att jag skulle åka hem till Sverige. De tyckte inte att det var så viktigt att pappan skulle vara i närheten av barnet. Huvudsaken var att en förälder mådde bra och kunde ta hand om barnet. De hade sett hur han betedde sig mot mig. Men jag ville i alla fall prova så jag stannade två månader. Som tur var kom det då en god vän som hjälpte mig hem, för hon såg hur fördärvad jag var: nedtryckt psykiskt och fullständigt nedkörd i botten och helt slut av allting.

Malin var alltså endast två månader när de flyttade till Sverige. Hennes pappa kom och hälsade på, men inte så ofta att hon hann

knyta an till honom. Hon kom inte ihåg honom mellan gångerna. Pappan började kräva att han skulle få ha henne själv, men Malin ville inte följa med honom och Elisabeth ville inte tvinga henne. Samtidigt tyckte Elisabeth att det var positivt att han ville träffa Malin. Hon ville att Malin skulle ha en relation till honom och hans familj.

Noel nöjde sig inte med att träffa Malin tillsammans med Elisabeth. Han gick till domstolen och krävde ett beslut om umgänget. 1996 blev det den första interimistiska förhandlingen i tingsrätten. Noel var försenad.

Medan de väntade på honom började domaren klargöra för Elisabeth att det var väldigt viktigt med umgänget och att mammor inte får hindra sina barn att träffa papporna. Elisabeth upplevde domarens ord som en ren uppläxning. Vid förhandlingen redogjorde Elisabeth för vad pappan tidigare hade berättat om att han attraherades av småflickor, och beskrev hur orolig detta gjorde henne. Hon berättade också om sin oro för att pappan skulle behandla Malin som han hade behandlat henne.

Elisabeth: Det togs ingen notis om det. Han fick igenom alla sina krav. Bland annat att det skulle börja lite mjukt med tre veckor under sommaren, på en gång. Så då skulle hon gå iväg med en fullständigt främmande man, som inte kunde samma språk som henne och inte få träffa mig under tiden. Hur det nu var så mjukt! Det stod i domstolutlåtandet att det här skulle kunna skapa ett trauma, men att det var bättre att skapa ett trauma nu än senare.

Elisabeth ville inte utsätta sitt barn för ett trauma. Hon tog kontakt med BUP för att höra vad de tyckte. Svaret blev att BUP inte kunde göra något åt situationen eftersom flickan verkade må bra, att BUP först kunde kopplas in om hon började må dåligt. BUP betonade också hur viktigt det var med pappaugänget.

När Noel kom till Sverige ville han inleda umgänget en vecka tidigare än planerat. Elisabeth lyckades övertala honom att enbart ha Malin på dagtid den första veckan. När pappan kom för att hämta henne berättar Elisabeth att dottern utbrast: »Nu får du gå. Jag vill

inte vara med dig.« Pappan hotade då med att begära vårdnaden och att ta dottern till Frankrike.

Elisabeth: Redan första kvällen, när hon kom hem, började hon berätta vad som hänt, det vill säga att han tittat på hennes vulva, hennes namn för det då, och tagit på den och tyckt att den var jätte-söt. Jag tänkte att det här kan inte vara sant. Jag hade på något vis en känsla av att i och med att jag hade berättat det här för domstolen så skulle han på något sätt känna att han hade ögonen på sig. Jag visste inte vad jag skulle ta mig till. Jag var så rädd för det ordet »umgängessabotage«, som alla hade skrämt mig med, att om jag gör det så ska jag bli av med vårdnaden. Då visste jag att jag aldrig skulle få se henne, för han skulle definitivt ställa sig i vägen för att jag skulle träffa henne alls. Så jag fortsatte att lämna ut henne. Det ångrar jag grymt.

När Malin sovit över första natten hos Noel ringde Elisabeth för att höra hur det gick. Elisabeth berättar att Malin var förtvivlad. Noel ryckte luren ifrån henne och sa att Elisabeth inte fick ringa. Hon ringde till socialtjänsten för stöd, men där sa man att det inte fanns någonting att göra eftersom pappan hade umgängesrätt. Då ringde hon polisen och fick komma dit för att göra en anmälan. Sedan bestämde hon sig för att hämta Malin. Då hade hon varit hos pappan i fem dagar. En väninna följde med. När Malin fick se sin mamma rusade hon i famnen på henne och höll sig fast. Trots att Noel och hans föräldrar, som också var med, slog både Elisabeth och hennes väninna, lyckades de ta sig därifrån med Malin.

Elisabeth: Redan dagen efter att jag hämtat Malin berättade hon att hon varit utsatt för övergrepp. Hon var väldigt utagerande, sexuellt utagerande. Jag kände inte igen henne. Hon var inte samma flicka som förut.

Några månader senare var det en ny interimistisk förhandling i tingsrätten. Domaren var ny. När Elisabeth berättade om övergreppen

slog sig domaren för pannan och sa: »Typiskt kvinnor att ta till sådana här strategier i vårdnadstvister.« Han tyckte att umgänget skulle stå kvar som förut, men gick till slut med på att det skulle göras en vårdnads- och umgängesutredning och en barnpsykiatrisk utredning.

Elisabeth: *Och så sa han till mig: »Du kan väl ordna så att han får träffa henne nu, när han ändå är här uppe.« Jag bara stirrade på honom och sa: »Och det tycker du, när hon sagt att hon sugit av honom?« Då hoppade han till i stolen, minsann, men sedan sa han inget mer om det. I alla fall var jag tvungen att gömma mig med Malin. Jag kunde inte känna mig säker i vårt eget hem. Vi gömde oss vid varje umgängestillfälle. Det var allhelgonahelgen först och sedan julen och påsk.*

»» *Jag var så rädd för det ordet
«umgängessabotage», som
alla hade skrämt mig med«*

Polisanmälan ledde till förhör med Malin. Hon var då fyra år. Det blev tre förhör på cirka tio minuter vardera. Hon berättade endast att han hade slagit henne. De förhörde Noel. Efter ett år lade de ner utredningen med motiveringen att brott inte kunde styrkas. Malin fick gå i gruppterapi på BUP. Där kom det fram att hon hade varit utsatt för sexuella övergrepp, vilket terapeuten skrev ett intyg om.

När Elisabeth inte lämnade ut Malin till umgänge vände sig Noel till länsrätten och krävde verkställighet. Då fattades beslut om att Malin skulle betala flera tusen vid varje uteblivet umgängestillfälle. Länsrätten kunde då också fatta nya beslut om umgänget. Vid en rättegång i länsrätten bestämdes att Malin, fyra år, skulle hämtas av socialsekreterare och sättas på ett flygplan till Paris och där hämtas av pappan, som hon inte hade sett på ett och ett halvt år. Därefter skulle hon stanna hos pappan och hans familj, som enbart talade franska, tio dagar över julen. Detta överklagades och togs upp av hovrätten, som inhiberade det beslutet, men ändå beslöt att umgänget skulle

fortsätta som förut. För Elisabeth och Malin väntade nu fler utredningar: polisutredning, socialtjänstens »barn som far illa«-utredning, familjerättens vårdnadsutredning och BUP-utredning.

Elisabeth: Man blir utredd och utredd och jag blir ifrågasatt som jag aldrig någonsin tidigare i hela mitt liv har blivit. För att jag stöttar min dotter, för att jag inte går med på att hon träffar en våldtäktsman. Domstolen verkar inte förstå någonting, eller bry sig om det här. Nu är jag mycket orolig för hur det ska bli i framtiden. Hur länge ska det hålla på? Hur länge får jag behålla min dotter? Min dotter har mått väldigt dåligt den här tiden. Hon har varit väldigt rädd. Hon har drömt mardrömmar. Hon har slagit sig själv och tyckt att hon var jätteful och att det är hennes fel. Samtidigt har hon naturligtvis också känt att jag har svikit henne genom att lämna ut henne. Jag har fått kämpa mycket med tilliten ... Jag vet mycket väl att vi inte har en chans att ... vi får inget livsrum.

I maj 1998, när Malin var sex år gammal, blev det förhandlingar i länsrätten. Malins pappa hade begärt polishämtning till sommarumgänget. Länsrätten beslöt att polisen skulle hämta, men att socialtjänsten skulle ordna en kontaktperson som skulle vara med i början av umgänget. Det var meningen att kontaktpersonen skulle lära känna Malin först, men Elisabeth var sjuk och sa att hon inte orkade träffa henne. Då blev det ingen polishämtning.

Elisabeth och Malin fortsatte att hålla sig undan vid umgängestillfällena. BUP:s utredning var klar i oktober 1998. Den gjordes av andra personer än de som hade hållit i den terapigrupp som Malin gått i. I utredningen konstaterades att Malin uttryckte att pappa var dum, att hon inte ville träffa honom och att hon berättat att pappa hade slagit och sparkat henne. Men också att Elisabeth hade överfört vad hon själv tyckte på Malin och att både mamma och pappa kunde räknas som bra omsorgspersoner. Den fastslog också – i motsats till vad som stod i terapigruppens intyg – att det inte fanns någonting som visade på att Malin blivit utsatt för sexuella övergrepp. Noel använde utredningen som underlag för att kräva vårdnaden.

Vad hände sedan?

12 år senare

Huvudförhandlingen i tingsrätten dröjde fram till 2001. Elisabeth reste bort med Malin vid varje umgängestillfälle. Noel krävde vårdnaden i tingsrätten.

Elisabeth: Men när han väl satt där sa han att hans sambo inte var riktigt med på det, så att det kanske inte var så lägligt, men att Malin kunde bo hos hans föräldrar tills det hade ordnat upp sig. Han visade då att han inte ville ta hand om henne, och han trodde inte att andra fattade vad han sa. Vid huvudförhandlingen hade vi ju vittnesmål då, men de tyckte att det var så länge sedan det hände och att det skulle göras en ny utredning av någon annan. Den skulle göras av Rädda Barnen. Jag fick vara med, men inte inne i rummet. Dom sa till mig efteråt att hon visade att hon var rädd för pappa, men att hon inte kunde formulera sig om varför hon var rädd för honom. Men de tyckte att det inte fanns någon anledning att tvinga iväg henne. Då var hon ju ändå så pass stor, åtta år.

Till slut blev det nollumgänge i tingsrätten. Det var ju bättre än något jag hoppats på. Innan hovrättsförhandlingen fick jag vila ett tag, slippa åka bort, men jag var ändå rädd. Han hade ju hotat mig. Han var visserligen smal och spinkig, men man vet ju aldrig. Hans kompisar hatade mig verkligen som pesten. Jag tittade mig över axeln hela tiden. Det hade jag gjort hela tiden sedan Malin var fyra år, varit rädd.

Jag fick en kula i benet på gården. Ingen riktig kula. Det var en sån där gummikula. Händer det något sådant så vet man ju inte om det är riktat mot mig, eller om det är en allmän galning, liksom. Det kan ju vara så att han aldrig skulle kunna tänka sig att göra någonting, men man har ingen aning. Det är det otrevliga. Det är det hemska. Det skulle vara bättre om man visste.

Noel överklagade tingsrättens dom. Det blev förhandling i hovrätten.

Elisabeth: *Han fick tillbaka allt umgänge, fast det var precis samma vittnesmål. Det var hemskt. Men Noel hade ju sett att jag inte följde det, så det blev en ny sväng i länsrätten och kammarrätten om verkställighet. Då fastslog kammarrätten att det inte fanns någon anledning att tvinga barnet till umgänge. Det var en lättnad att han inte kunde tvinga igenom umgänget. Men han kunde ha koll. Han visste vilken skola hon gick på. Hans kompisar i stan höll tydligen koll på henne.*

Efter kammarrätten gav Noel upp. Han gick inte fler gånger till domstol. Elisabeth och Malin kunde i viss mån slappna av och åkte inte längre iväg från sitt hem vid umgängestillfällena.

Elisabeth har funderat över varför hon, trots att hon vägrade umgänge under flera år, fick behålla vårdnaden.

Elisabeth: *De hotade hela tiden med att jag skulle mista den. Jag vet inte hur det kom sig ... men för det första var advokaten bra. Sedan var pappan inte svensk och hon var ganska liten fortfarande. Vi flyttade hit när hon var två månader. Han hade knappt träffat henne. Hon kunde inte språket. Det var nog mycket det att han inte bodde i landet. Han var ju inte heller så bestämd med att han ville ha vårdnaden och boendet.*

»» *Jag tittade mig över axeln
hela tiden. Det hade jag gjort
hela tiden sedan Malin var
fyra år, varit rädd«*

Malin har klarat sig bra i skolan. Hon är talangfull på många områden och har därför även haft många fritidsintressen. Trots de sexuella övergreppen när hon var fyra år tycks det ha gått bra för Malin.

Elisabeth: *Nej, det har inte fått så stora konsekvenser. Det hände ju en gång och då blev hon direkt tagen på allvar. Det var ju en period därefter som hon var spattig och orolig. Det var så himla olikt henne, för hon hade varit så lugn. Hon var lugn och glad, tyckte om små barn, var så gullig. Sedan blev det aggressioner, så på det viset*

fick hon skador, även om det pågick under en väldigt kort tid. Sedan ville jag inte att hon skulle bli mer skadad. Jag ville inte lämna ifrån mig henne. Jag ville inte heller vara tillsammans med någon annan man. Hon hade redan varit utsatt för en gubbe som hon inte kände, och sedan träffa en annan, som hon inte kände. Skulle hon bygga upp en tillit till den då. Man kan tänka att inte alla män är som honom, men vilka är det inte då? Hur ska jag veta det?

Malin blev också tagen på allvar av BUP, när hon gick i gruppterapi. Hon fick bearbeta övergreppen ganska snabbt efter att hon blivit utsatt.

Elisabeth: Men nu har Malin gått in på Facebook. Noel har fått sina yngre släktingar att skriva till henne, att skriva hur hemsk och störd jag är och rackar ner på mig, på allt. Farfar och farmor sitter och gråter och vill träffa henne. Släktingarna tycker att det är så tråkigt, och så målar de upp en bild av att de sitter där vid brasan och bara tänker på henne och pratar med henne hela tiden. Jag vet hur de är. Han har ju vuxit upp i en familj, som han har blivit som, ungefär. Hans mamma, till exempel, badade honom till han var 17 år. Ja, en massa sånt där konstigt fick man höra. Alltså de mådde inte bra någonstans, någon i den familjen. Brodern har också en dotter, och där har de en liknande situation. Han, brodern, har ju lyckats få över sin dotter på slutet mot sin mamma. Dottern skrev i ett brev till Malin: »Min mamma, hon försökte se till att pappa inte fick träffa mig. Det är faktiskt viktigt att man får träffa båda sina föräldrar, så nu valde jag att bo hos pappa istället.«

Breven från släktingarna i Frankrike rev upp massor med känslor i Malin, berättar Elisabeth:

Det blir knepigt för henne. Hon har ingen familj här. Mina bröder skiter i henne fullständigt. Ingen på min sida har gjort något för att träffa henne. Hon är inte ett dugg viktig för någon av mina släktingar. Den enda hon har är mig. Vi saknar det där, när vi ser på film med stora familjer. Åh, tänker man, vad gulligt och mysigt.

Man känner sig också väldigt utsatt. Om jag skulle tippa av, av någon anledning, då är hon ju helt själv. Så den där bilden av att han [pappan] verkligen vill träffa henne, han kämpar ju, säger hon. Det är så typiskt att barnen vänder sig emot den som har hjälpt dem. Det är så jävla hårt. Jag menar Malin mår ju bra. Tjejer har ju fullt upp med sitt och så har det gått så många år. Hon mår ju bra och har gjort bra saker hela vägen. Men det är jobbigt att de där människorna håller på att skriva till henne hela tiden. Hon var mycket tydligare med att hon inte ville ha kontakt med honom förut, när kompisarna tyckte att det var konstigt att hon inte hade kontakt med sin pappa. Nu målar hon upp en bild, tänk så roligt det skulle vara. Just det där att hon tänker vilket liv hon kunde ha haft. Vi har ju gjort en massa roliga saker, men nu litar hon inte riktigt på mig. Hur kan hon inte ha tillit till mig efter alla år, liksom. Det känns hårt, att hon lyssnar på dem. Han har kommit in under huden på henne, trots att han har gjort bort sig så mycket.

Elisabeths liv har påverkats mycket av Noels övergrepp mot Malin och den efterföljande processen om umgänget och vårdnaden. Hon har varit sjukskriven under långa perioder och hon har inte kunnat fortsätta att arbeta inom sitt yrke. Hennes långa utbildning är därmed bortkastad.

Elisabeth: Ett tag när jag kände att nu är det här över, då gick luften ur mig totalt. Jag hade inte någon hjärnkapacitet överhuvudtaget. Fram till dess hade jag skärpt mig. Sedan dess har jag inte blivit bättre precis. Det är nu nio år sedan den sista förhandlingen. Mitt yrke kommer jag aldrig att jobba i. Det kan jag bara glömma. Inte blir det bättre av att jag är 53 år. Det är ett yrke man måste vara uppdaterad på. Det kanske man skulle kunna ta igen, men det är inte det. Jag har inte den energin heller. Jag tror att hjärncellerna har förstörts. Jag har inte något kom ihåg, och jag vet inte var jag har kroppen. Förr kunde jag ha tio bollar i luften samtidigt. Jag hade full koll på allting överallt. Han har förstört mitt liv. Det här processandet tar kål på folk. Sedan tror man ju att samhället

skyddar de allra minsta, för de är de mest sårbara och kan inte skydda sig själva. Jag tappade tilliten till precis allt, till pappan, till samhället, kunde inte känna mig trygg någonstans.

Sammanfattning av processen för Elisabeth

- 1992:** Skilsmässa när dottern är två månader gammal. Dottern träffar pappan tillsammans med Elisabeth.
- 1996:** Interimistiskt beslut i tingsrätten om umgänge. Pappan får rätt att ensam ha dottern tre veckor under sommaren. Flickan berättar om sexuella övergrep och en polisanmälan görs, varpå flickan, Elisabeth och pappan förhör. Utredningen läggs ner. Länsrätten beslutar om vite vid uteblivet umgänge och om julumgänge i Frankrike. Hovrätten inhiberar beslutet.
- 1997–1998:** »Barn som far illa«-utredning, vårdnadsutredning, BUP-utredning.
- 1998:** Länsrätten beslutar om polishämtning till umgänge.
- 2001:** Huvudförhandling i tingsrätten där beslut tas om ny utredning om sexuella övergrepp (av Rädda barnen) och nollumgänge.
- 2002:** Hovrätten beslutar om fortsatt umgänge för pappan, länsrätten beslutar om polishämtning till umgänget, men kammarrätten fastslår att det inte finns någon anledning att tvinga barnet till umgänge.
Pappan ger upp och processen avslutas.

»Det är så uppenbart att man inte gör det här för egen vinning«

Monicas berättelse på Tribunalen

Våren 1990 blev Monica väldigt förälskad i Erland. Hon tyckte att hon träffat »världens finaste karl«. Efter ett halvår flyttade de ihop. Hon hade då med sig sina barn från tidigare förhållande: Johan, 8 år, och Anna, 3 år.

Monica: Men skenet bedrog. Det började med att jag inte fick prata med vem jag ville. Jag tyckte väldigt mycket om att dansa. Jag ville gå ut då, men han sa att jag inte fick dansa med någon annan än honom. Jag förstod att han inte mådde bra så jag dansade bara med honom. Sedan började han kalla mig hora, och att jag var som hans mamma och alla möjliga såna där kommentarer. På den tiden var jag väldigt stark, så jag gick emot hans anklagelser. Då började slagen. Slag, sparkar och strypförsök.

Det var vad jag fick vara med om. Att barnen fick vara med om det mår jag mest dåligt av idag, och att han misshandlade mina barn med att kasta dem i golvet.

1992 fick vi vårt gemensamma barn, Urban. Erland förnedrade mig när jag väntade barnet. Han påstod att jag var ful och att jag inte var någon bra mamma. Alla fel han bara kunde hitta på. Jag började ifrågasätta honom väldigt mycket, för han fick ju såna här tuppjuck att han dunkade skallen i väggen. Han gjorde maniska strypgrepp i luften. Jag tyckte helt enkelt synd om honom när han var så där, konstigt nog.

Misshandeln trappades upp efter Urbans födelse. Monica tog kontakt med psyket och sökte hjälp för Erland, men där sa man att han måste söka hjälp själv. På våren 1994 bestämde hon sig för att flytta ifrån Erland efter en traumatisk händelse.

Då slet han av min son en kedja, som han hade till nycklarna. Det var som en tjurkätting. Han la den om min hals och drog till.»

Monica: *Först slog han mig med två knytnävsslag i skallen. Jag körde bil och barnen var med. Jag svängde in på en p-ficka, vände mig om och tittade på honom där han satt i baksätet. »Vad fan gör du?«, sa jag. Då slet han av min son en kedja, som han hade till nycklarna. Det var som en tjurkätting. Han la den om min hals och drog till. Jag försökte ta mig loss, men satt fast i säkerhetsbältet. Jag tappade medvetandet. Det såg Johan [Monicas äldste son], som satt bredvid Erland i baksätet och började slå på honom. På något sätt tog jag mig ur bilen och sprang in i skogen. Han skrek efter mig: »Jag ska döda dig din jävel!« Jag sprang tills jag stupade. Då hörde jag någon av barnen ropa helt hysteriskt. Jag blev orolig vad han skulle göra med barnen så jag gick tillbaka. Jag la mig i baksätet. Då kastade han en hård grej i huvudet på mig. Jag minns inte vägen till stan.*

Monica åkte till akuten och skadorna dokumenterades. Hon gjorde en polisanmälan. Erland blev efter en lång tid dömd till ett kort fängelsestraff. Erland drog igång en vårdnadstvist. Monica berättar att hon och barnen var mycket rädda för honom. Därför ville hon inte att Urban skulle träffa sin pappa ensam. Hon sökte hjälp av socialtjänsten, men fick inget stöd där. Till slut orkade hon inte stå emot längre utan gick med på att skicka Urban till Erland.

Monica: *Jag fick tillbaka min son och då hade han sprickor i anus.*

Det var sommaren –94. Jag talade om det här för socialen. Jag hade även sagt det här på psyket. Det var tre långa sprickor, en centimeter vardera. Det enda socialtjänsten sa till mig var: »Har du själv varit med om sexuella övergrepp?» Det vändes mot mig.

Urban började bete sig konstigt mot Monica. Han »tafsade« på henne. Han låg och bankade händerna i golvet, ritade snoppar. Monica blev allt säkrare på att Erland hade utsatt Urban för sexuella övergrepp. Hon bad att någon på socialtjänsten skulle undersöka saken. Där, berättar Monica, var de inte intresserade, utan sa bara att hon höll på med umgängessabotage.

När Erland fick veta att hon misstänkte honom för att ha utsatt Urban för sexuella övergrepp, anmälde han Monicas äldste son Johan för att ha utsatt Urban för övergrepp. Då kallades den då 13-årige Johan in till förhör på socialtjänsten, något som han upplevde som enormt kränkande.

Monica krävde en BUP-utredning. De fick träffa en psykolog två gånger. Sedan gick psykologen på semester.

Det blev förhandling i tingsrätten. Eftersom Monica inte hade lämnat ut Urban till umgänge fick Erland vårdnaden. Monica överklagade domen. Då ville Monicas dotter att de skulle anmäla honom för allt han gjort mot alla tre barnen. Monica tyckte att hon hade försökt berätta för socialtjänsten, som inte hade lyssnat. Därför gick de nu direkt till polisen. Alla tre barnen blev förhörda. Urban berättade om sexuella övergrepp. De andra barnen om att han hade slagit dem. Polis och åklagare tog dem på allvar och Erland blev anhållen, men vid häktningförhandlingarna släppte domaren honom på grund av att det pågick en vårdnadstvist. Åklagaren lade ned förundersökningen. Men Monica kunde inte förmå sig att lämna ut Urban till Erland och krävde en BUP-utredning i grannstaden.

Erland fick vårdnaden även i hovrätten. Han krävde polishämtning och fick rätt i länsrätt och kammarrätt. Då beslutade sig Monica för att åka bort med Urban. När hon hade varit borta i tre månader begärde åklagaren av socialtjänsten att en BUP-utredning skulle göras i grannstaden.

BUP-utredningen kom fram till att Urbans berättelse om att pappan utsatt honom sexuellt var trovärdig. Bland annat menade utredarna att kroppsspråket visade att det Urban berättade var självupplevt.

Psykologen tog kontakt med socialtjänsten och bad dem göra ett ingripande enligt LVU (lagen om särskilda bestämmelser om vård av unga). Socialtjänsten valde att inte följa psykologens råd utan ringde bara till pappan och meddelade honom resultatet av utredningen. Åklagarens tolkning av BUP-utredningen var att det inte kommit fram något nytt sedan polisförhören. Polisen sa att vad än BUP-utredningen visar hade kammarrätten bestämt om polishämtning, och så blev det.

Monica: Det räckte inte med den tragedi som vi hade varit med om alla dessa år vi hade levt tillsammans med den här mannen. Myndigheterna ställde återigen upp på hans sida. Det var inte endast ett barn som blev indraget i det här. Det var tre barn. Det var sex personer som var inne i vårt hus. Jag var helt inringad och hade inte en chans... Min äldre son vaknade. Han hade bestämt sig för att ingen skulle åka iväg med lillebror, så han försökte putta poliserna utför trappan.

Monica berättar att polisen slet Urban ur famnen på henne och åkte iväg med honom till pappan. Detta hände sommaren 1996, då Urban var fem år. Urban fick träffa Monica en gång under det första halvåret efter polishämtningen.

Monica krävde på nytt vårdnaden i tingsrätten. En ny vårdnadsutredning startade. Monica fick nu träffa Urban på dagtid en gång i månaden. Vid förhandlingen i tingsrätten visades polisens videoinspelning från förhören med Urban, där han berättar om de sexuella övergreppen. Banden från utredningen på BUP spelades upp. Psykologen vittnade, men tingsrätten lät trots detta pappan behålla vårdnaden. Monica fick rätt till umgänge varannan helg.

Det var en svår tid för Urban och den övriga familjen. Monica berättar att Urban var ledsen, sa att han inte ville bo hos pappa och att

han sällan ville åka tillbaka till honom efter helgerna med Monica. En gång ringde Monica till socialjouren och bad dem komma och lyssna på vad pojken sa, men där fick hon beskedet att det krävdes tillstånd av pappan för att de skulle kunna prata med pojken. Monica vände sig till barnläkaren på psykakuten, som sa att hon inte hade rätt kompetens för att hjälpa Monica. Urban ville då åka till polisen och anmäla sin pappa. Monica gick in först. Polisen sa åt henne att lämna tillbaka Urban till pappan. Urban sprang då in själv och berättade vad pappa gjorde. De tog upp en anmälan som inte ledde till någonting.

Hovrätten fastställde tingsrättens dom. Urban vägrade vid ett umgänge att åka tillbaka till pappan. Han ville åka till BUP och prata med barnpsykologen igen. Hon tog emot honom och lyssnade, men kunde inget göra. Det blev polishämtning igen.

Vad hände sedan?

12 år senare

Efter att Urban återigen hade hämtats av polis till pappan fick inte Urban vara ensam när han träffade sin mamma. Umgänget skulle nu ske tillsammans med en kontaktperson. Socialtjänsten bestämde lokal. Det blev på ett boende för missbrukare. Lokalen låg på en ort där varken Monica eller Urban bodde.

Monica: Där skulle jag träffa honom och jag såg ju på Urban att han inte mådde bra då. För det första, han började måla ett svart kors och så rann tårarna. Han ville ju följa med hem till mig, och han undrade ju varför vi var där.

När hon klagade på förhållandena blev det ännu sämre.

Monica: Efter ett tag fick jag inte ens prata med Urban. De höll honom undan i minst fem år. Det brydde sig inte myndigheterna om att det blev åt det hållet istället. Men Urban visste ju var han hade mig,

att det var myndigheterna som hade tagit honom. Det var inte jag som hade lämnat honom till Erland.

Monica gav inte upp. Hon ringde upp och talade med polis, åklagare och socialsekreterare och alla som hon kunde tänka sig. Ibland skrev hon brev. Hela tiden med förhoppningen att hon och barnen skulle få hjälp om hon bara lyckades förklara situationen tillräckligt bra.

Monica: Det enda jag kunde göra var ju att söka hjälp hos socialtjänsten. Jag pratade med [borttaget namn på en tjänsteman], som då var på justitiedepartementet. Hon gav mig rådet att vända mig till socialkontoret i min hemkommun.

På socialkontoret fick hon dock ingen hjälp. Istället blev hon anmäld av fem socialsekreterare för telefonterror. Ytterligare en anmälde henne för olaga hot. Åklagaren valde att åtala henne och det blev rättegång.

Monica: Jag såg det nästan som en komedi, för jag visste ju, att jag inte hade gjort någonting. Det var som upp- och nervända världen. Den ena handen visste inte riktigt vad den andra gjorde. Jag menar att anmäla någon, när de själva samarbetar med en förövare och dessutom tystar barnen. Har de inte den kunskapen att ett barn som inte får rätt hjälp, det kan utveckla samma beteende som förövaren, speciellt pojkar? Det bygger mycket på rädslor. Det blir för mycket och till slut börjar de leva ut det här som de mår dåligt av. Där har man en ny förövare.

Vid rättegången, berättar Monica, satt socialsekreterarna och beklagade sig över hur jobbig Monica hade varit. En av dem påstod, att hon hade kallat honom för bölgroda, och en annan att hon sagt kloakråtta till henne och så vidare. Nämndemännen såg ut att ha lite svårt att hålla sig för skratt. Monica blev inte dömd för telefonterror, men till böter för olaga hot.

Monica: *Jag frågade henne [socialsekreteraren] hur hon själv skulle ha reagerat om hon varit med om sparkar, slag och stryppförsök. Då frågade hon mig i sin tur: »Hotar du mig?« Johan hade då höjt handen mot mig hemma, för att jag inte hade hämtat lillebror från Erland, så jag sa också att nästa gång han höjer hand mot mig kanske jag ska skicka honom till dig, som inte har något emot miss-handel. När vi var i tingsförhandlingen ville hon inte vittna, när jag satt i salen.*

Från det att Urban var sex år fram till att han var elva år fick han inte träffa sin mamma och sina syskon över huvud taget.

Monica: *Han var nog elva år, när han dyker upp med jultidningar hos mormor. En bekant till mig tog tag i Erland och sa att nu var han tvungen att ge sig. Pojken måste ju få träffa sin mamma. Vi träffades sedan hos den här bekanten, som bodde nära mitt jobb. När jag sedan skulle iväg på jobbet gick Urban med mig. Då säger han till mig: »Mamma, det här är den lyckligaste dagen i mitt liv.« Jag svarade att det är min lyckligaste dag också. Sedan dess har vi träffats.*

Det ser ut som att det trots allt det inträffade har gått bra för Urban. Han har klarat skolan bra. Dessutom spelar han gitarr, gör egna låtar och sjunger. Monica har bra kontakt med honom och tycker att han känns lugn och eftertänksam. Hon försöker förklara varför han verkar ha klarat sig så bra, trots allt.

Monica: *Ja, han kände ju det här att när vi gick »under jord« med honom, så brydde vi oss om honom. Vi trodde på honom. Jag lämnade inte frivilligt honom till Erland mot Urbans vilja.*

Vänner till Monica och Urban skickade under en lång tid hälsningar till Urban i form av vykort. De ville med hälsningarna visa att det fanns några som tänkte på honom och brydde sig om honom.

Monica: *Jag vet att Urban sa när han dök upp igen, bara så här spontant: »Vad tror du pappa tänkte, när han gick ut till brevlådan, och det bara var kort till mig i flera veckor, flera månader.« Jag såg ljuset i Urban för att han hade fått de här korten. Det var värt mycket för honom.*

Urban hade ju också förstått att han blev tagen på allvar hos BUP och polisen. Han bearbetade på sätt och vis övergreppen när han berättade om dem för flera utomstående, som trodde på honom. Monica hoppas att Erland inte har vågat förgripa sig sexuellt på Urban några fler gånger.

Monica har tre olika fäder till sina barn. Urbans storasyster Anna har långa perioder bott hos sin pappa, som har varit en bra och trygg pappa för henne. Men Anna bodde hos Monica under den tid när Monica var tillsammans med Erland. Under den tiden utsattes även hon för våld och tvingades se på när Monica blev misshandlad. Anna var också med när Urban blev hämtad av polisen. Vid ett av tillfällena tog de först fel barn och placerade Anna i polisbilen. En granne var tvungen att rusa ut och övertyga polisen om att Anna var Anna och inte Urban. Även hon har i perioder mått psykiskt dåligt av de traumatiska händelser hon har upplevt.

Monica: *Men nu mår hon bra, och vi har alltid kunnat prata väldigt mycket.*

Som det ser ut i dag har det gått sämst för Johan, Monicas äldsta barn.

När Johan var ett år lämnade Monica hans pappa, som hade anklagat henne för otrohet och slagit henne. Efter att de hade flyttat ifrån varandra hade pappan nästan aldrig någon kontakt med Johan.

Monica berättar med sorg om allt Johan har tvingats uppleva. Förutom det psykiska och fysiska våld han utsattes för av styvpappan Erland fick Johan som tolvåring rycka ut och rädda livet på sin mamma när Erland var nära att strypa henne i bilen.

Han tog väldigt illa vid sig av polishämtningen av halvbrodern

Urban. Dessutom tvingades han försvara sig mot Erlands anklagelser om sexuella övergrepp mot Urban, något som han naturligtvis upplevde som oerhört förnedrande.

Monica: *Han stod bara och skrek att han skulle bli pedofilmördare.*

Monica berättar att Johan fick ett fruktansvärt dåligt självförtroende och tappade tilliten till myndigheter, allt och alla. Det började gå dåligt för honom i skolan. Han slog sig ihop med kompisar som hade haft det jobbigt och hamnade i drogmissbruk och kriminalitet.

Vid några tillfällen blev även Johan våldsam mot Monica.

Monica: *Johan höjde handen mot mig och sa att jag skulle hämta Urban. Jag sa att då skulle det bli egenmäktighet och jag skulle hamna i fängelse.*

Det är så uppenbart att man inte gör det här för egen vinning, för det blir ingen vinst. Jag har betalat all mina skulder, vartenda öre.«

Om ett annat tillfälle säger hon: *... och han klappade till mig. När han blev varse över vad han gjort så böjde han sig ner och sa »Förlåt mamma, men nu är vi kvitt, för att jag räddade ditt liv när Erland höll på att strypa dig«. Där låg en låsning i pojken. Det var ju där han började må dåligt och allting runtomkring som hände, polishämtning och jakten runt Urban och allting. Istället för att vi skulle få lugn och ro. Det var det vi behövde. Istället fick jag gå »under jord«. Barnen fick ingen trygghet på grund av vad myndigheterna gjorde.*

Monica berättar att hon senare, vid några tillfällen, känt sig tvingad att polisanmäla Johan, för att markera att han måste sluta att slå. Hon har vid rättegångarna envist försökt påtala att Johan inte i första hand har behövt fängelse, utan hjälp med att bearbeta de traumatiska händelserna i sitt liv. Men hon har inte fått gehör för detta.

Monica: *Han var ju världens snällaste. I grund och botten är ju Johan snäll, men han har så mycket frustration inom sig. Det ska ju ut. Han är som en ångkokare.*

Under åren mellan 1994 och 2002 kunde Monica endast arbeta under korta perioder. Kampen för barnen tog all hennes tid och kraft. När hon 2002 började arbeta och fick lön blev hon tvungen att leva på existensminimum för att kunna betala de skulder som hon hade dragit på sig på grund av processen. Det var skulder för advokatarvoden, rättegångskostnader och böter på sammanlagt cirka 150 000 kr.

Monica: *Det är så uppenbart att man inte gör det här för egen vinning, för det blir ingen vinst. Jag har betalat all mina skulder, vartenda öre. Nu har jag det i alla fall ganska bra. Det är skönt att vara sin egen, självständig, ingen annan som styr och ställer, egen lägenhet, egen bil och egen lön.*

Sammanfattning av processen för Monica

- 1994:** Skilsmässa när Urban är två år gammal. Monica anmäler pappan för misshandel. Han drar samtidigt igång en vårdnadstvist. Pappan blir dömd till ett kort fängelsestraff. Monica misstänker att han utsatt Urban för sexuella övergrepp och anmäler detta till socialtjänsten. Pappan anmäler då barnets storebror Johan för sexuella övergrepp.
- 1995:** Tingsrätten ger pappan ensam vårdnad. Urban och hans storsyskon berättar för polisen vad pappan gjort mot dem. Pappan blir anhållen, men släpps vid häktningsförhandlingen på grund av att det pågår en vårdnadstvist.
- 1996:** Hovrätten ger pappan ensam vårdnad och länsrätten beslutar om polishämtning. Monica håller sig borta med Urban i tre månader. Åklagaren begär att en utredning på BUP i grannstaden görs. BUP konstaterar att Urban har utsatts för sexuella övergrepp av sin far. Monica stannar i sitt hem med Urban. Polisen hämtar Urban för att ta honom till pappan.

- 1997:** En vårdnadsutredning görs, tingsrätten ger Erland vårdnaden och Monica får rätt till umgänge varannan helg. Urban anmäler sin pappa till polisen. Förundersökning inleds ej.
- 1998:** Hovrätten fastställer tingsrättens beslut. Monica får rätt till umgänge.
- 1999:** Urban vägrar att åka tillbaka till sin pappa. Han hämtas på nytt av polisen.
- 2003:** Monica och Urban får träffas igen.

Del 2

Efter 2006 – är allt bra nu?

Vi har här fått ta del av tre kvinnors erfarenheter av vad som hände när de under 1990-talet försökte skydda sina barn och sig själva mot barnens pappa efter att denna utsatt kvinnorna och i en del fall även barnen för våld och/eller sexuella övergrepp. Mammorna och barnen har skadats psykiskt, fysiskt och ekonomiskt, inte bara av förövarna utan även genom myndigheters och rättsväsendets agerande. Kvinnojourerna har under sin 30-åriga existens haft kontakt med många tusen kvinnor och barn som befunnit sig i liknande situationer som Åsa, Elisabeth och Monica och deras barn.

Kvinnojourerna kan vittna om kvinnor som inte vågar lämna en våldsutövande man eftersom han hotar med att ta barnen ifrån henne vid en separation. Majoriteten av de kvinnor som har kontakt med en kvinnojour på grund av det våld de och barnen har varit utsatta för hamnar dock förr eller senare i en vårdnadstvist, som ofta är mycket påfrestande. Kvinnojourernas upplevelse är att allt fler män under 1990- och 2000-talet insett att de kan använda sig av samhällets regelverk för att fortsätta trakassera, förfölja och kontrollera kvinnor och barn efter separationen.

Åren efter att en kvinna lämnat en våldsutövande man blir ofta påfrestande. Både hon och barnen blir föremål för en rad förhör och utredningar som, trots att de är nödvändiga i det rättsliga förfarandet, ofta tar djupt på krafterna. Hon kallas till polisförhör, medverkar i en rad rättegångar, barnutredningar sätts igång, liksom familjerättsens utredning och eventuellt utredning på BUP. Samtidigt fortsätter

den före detta mannen att trakassera henne och barnen. Inte sällan lider både mammor och barn som tvingats att uppleva pappans våld av posttraumatiskt stressyndrom som följd av vad de har upplevt före separationen². De får aldrig en chans att hinna återhämta sig och bearbeta vad de varit med om.

Om det finns misstankar om att barnen varit utsatta för sexuella övergrepp får de sällan vård och behandling eftersom båda föräldrarna måste vara överens om sådana insatser när de har gemensam vårdnad³. Om övergreppen på barnen är polisanmälda och utredning pågår får barnen inte heller gå i terapi av skälet att denna då anses påverka polisutredningen. Advokatkostnader, viten, rättegångskostnader och sjukskrivningar försämrar dessutom ekonomin för mammor och barn.

Detta sker i ett samhälle som säger sig värna om barnets bästa.

När den nya lagen om vårdnad, boende och umgänge kom 2006 var kvinnojoursrörelsen förhoppningsfull. Nu skulle det äntligen skapas en rättslig möjlighet att skydda barnen, och mammor och barn skulle få den ro som de behövde för att kunna återhämta sig.

Lagändringen gick bland annat ut på att »risken för att barnet far illa« i lagtexten nu skulle väga tyngre än »barnets kontakt med bägge föräldrarna«⁴. Detta, står det i förarbetena, skulle stärka barnets rätt till skydd. I förarbetena står även att domstol och socialtjänst ska göra egna riskbedömningar, det vill säga bedöma risken för att barnet löper risk för att själv utsättas för våld eller andra övergrepp i kontakten med någon av föräldrarna. Vidare klargjordes att en person som gjort sig skyldig till våld eller kränkande handlingar mot en familjemedlem i vissa fall kan behöva uteslutas från umgänget eller bara få umgås med barnet/barnen under begränsade och villkorade former.

2 Lyckner & Metell, kap 2 i Metell, Eriksson, Isdal, m fl (2001): Barn som ser pappa slå. Växjö: Förlagshuset Gothia.

3 Detta kan dock komma att ändras. Se kapitlet »Viktiga lagändringar angående vårdnad och umgänge»

4 SOU 2005:43, sid 180, 181, 113

Dessutom förtydligades vikten av att barnets egen vilja vägdes in i bedömningarna.

Tyvärr blev det inte så. Barnens egna erfarenheter och vilja ignoreras ofta av familjerätten och domstolen och många socialsekreterare och domare är fortfarande okunniga om våldets skadeverkningar på barn och mammor. Ingen eller liten vikt läggs vid att risken är stor att en pappa som misshandlar mamma även kan misshandla barnen.

I förarbetena betonas att en riskbedömning ska göras av familjerätten och domstolen oavsett om pappan har blivit dömd eller inte. Detta görs dock mycket sällan. Istället hänvisas det till den nedlagda polisutredningen. Detta trots att vi i dag vet att även om de flesta anmälningar om övergrepp på barn läggs ner i brist på bevis innebär inte detta att inga övergrepp har skett.

Några röster från kvinnor efter 2006

I det här kapitlet vill vi ge några exempel på hur vårdnadstvister kan se ut i dag, efter att den nya lagen om vårdnad, boende och umgänge antogs 2006. Vi har därför låtit ytterligare tre mammor berätta om sina upplevelser från åren efter lagändringen.

Karins berättelse från åren 2008–2010

Brev från Karin skrivet i januari 2010:

Detta är inte helt lätt, men jag ska försöka skriva så bra det går... Jag flyttade med min son från mitt ex i början på 2008, när sonen var ett år gammal. Sonen hade då fått se en hel del våldsamheter, såsom knivhot, misshandel, materiellt våld m.m. Detta hade pågått långt innan sonen föddes, men det var först när jag insåg att sonen för väldigt illa som jag bestämde mig för att lämna honom, annars hade jag säkerligen levt ihop med honom än idag.

Jag anmälde exet efter en tid eftersom hoten inte upphörde trots att vi lämnat honom. Polisen fick tillgång till alla mina dagböcker från den tid vi levt ihop. När sedan det blev dags för ytterligare förhör kände jag mig alltför slut och hade ingen ork att gå vidare. Det blev därför nedlagt. Vår son bodde med mig efter separationen och exet hade fritt umgänge, dvs han kom och gick som han ville i början.

Efter någon månad krävde han att få ha sonen, som då var 1,5 år, varannan helg hos sig. Jag emotsatte mig detta till en början, men tillät honom ha sonen dagtid en gång i veckan, vilket senare utökades till ett nattumgänge varannan helg. Sonen kom efter en tid hem med ett stort blåmärke i ansiktet och svullnader i huvudet.

Pappans förklaring till detta var inte trovärdig och sonen berättade bl.a. hur pappa slagit honom. Någon månad senare vid en hämtning hos exet blev han okontrollerat arg och avreagerade sig genom att slå mot sonen.

Jag gör sedan en ny polisanmälan, men exet vände sig till sin advokat och startade en process i domstol angående umgänget. Det tog ca ett år innan socialtjänsten gjort sin bedömning och målet kom upp till förhandling. Socialtjänsten poängterade att exet uppenbarligen hade svårt att kontrollera sina aggressioner, vilket är en brist, när han i sin föräldraroll kan ställas inför provocerande situationer, men att umgänget såg ut att fungera bra med kontaktperson (vilket då hade pågått i ca två månader). De kunde dock inte svara för hur det skulle sett ut utan kontaktperson.

Sonen har sedan berättat för både grannar och dagbarnvårdare hur pappa slagit honom och att han uttalat rena hot mot mig och andra nära och kära för sonen. Detta har lett till anmälan till både polis och socialtjänst från dagbarnvårdaren. Exet hade dessutom fått besöksförbud. Tingsrätten dömde dock till oövervakat umgänge varannan helg, storhelger och fyra veckor på sommaren, samt att hämtning och lämning skulle ske i centrum, 3,5 mil enkelväg från mig. Domen överklagades och ska inom kort upp i Hovrätten.

Även efter att domen har kommit har våld förekommit mot mig, vilket är anmält och enligt åklagaren kommer det att gå till åtal (gällde misshandel och våldtäkt). Vid det andra umgängestillfället efter tingsrättens dom kommer åter sonen hem med stora blåmärken på kroppen. Efter detta tillfälle beslutar jag mig efter samråd (samt intyg) med socialtjänsten att hålla sonen hemma, men exet väljer då att begära verkställighet i tingsrätten, vilket han får igenom och jag har efter det inte råd att hålla sonen hemma. Anmälan görs också, både av mig och dagbarnvårdaren, vilket efter en tid även det läggs ned p.g.a. bristande bevis.

Socialtjänsten har genom kvinnofridsmottagningen och Barnahus erbjudit ett bra stöd för både mig och sonen, men vi har inte, trots besöksförbudet, lyckats få en kontaktperson som med verkar vid överlämningar. Idag bor sonen med mig, och hans far har

umgängesrätt varannan helg, vilket han inte utnyttjar för tillfället p.g.a. studier på annan ort.

Jag är övertygad om att sonen farit väldigt illa av situationen, och att inte bli lyssnad på. Han har ropat på hjälp till både mig och människor runt omkring, men domstolen har satt käppar i hjulet så att ingen har kunnat hjälpa honom. Att inte få känna sig trygg, vilket borde vara alla barns självklara rättighet, kommer säkerligen sätta sina spår i framtiden. Jag känner att jag har gjort allt jag har kunnat, men det har inte räckt till.

Jag tycker att det borde göras obligatoriska riskbedömningar av domstolen i sådana här fall, vilket inte gjordes för oss. Domare som ska döma i dessa fall bör också vidareutbilda sig på detta område. Ett umgänge med kontaktperson, när osäkerhet råder, borde vara viktigare än att tillgodose den andre förälderns behov. Jag har upplevt, under hela processens gång att ett rättvisetänk, mellan föräldrarna, är viktigare än barnens trygghet i domstolens ögon.

»» *Jag har upplevt, under hela processens gång att ett rättvisetänk, mellan föräldrarna, är viktigare än barnens trygghet i domstolens ögon«*

När målet kom upp i hovrätten fanns det flera vittnen som kunde styrka Karins och sonens berättelse, vilket ingav Karin hopp om skyddat umgänge och ensam vårdnad.

När rättegången inleddes krävde faderns advokat att rättegången skulle ställas in. Detta av skälet att fadern så sent som samma dag hade fått reda på att han var åtalad för misshandel och våldtäkt mot Karin.

Att ställa in rättegången på denna grund framstod som obegripligt för Karin och hennes advokat. Domstolen ställde dock in rättegången, skickade hem vittnena och ansåg att det var lämpligare med en förhandling enbart mellan parterna med en av domarna som medlare. Under den förhandlingen upplevde sig Karin överkörd av sin

exman, dennes advokat och domaren. Hon kände sig tvungen att gå med på ett visst umgänge under hot om att hon annars kunde förlora vårdnaden.

Lisas berättelse från åren 2008–2010

Lisa berättar att hon fick tre barn med en man som slog både henne och barnen. Till slut lämnade hon mannen och gjorde en polisanmälan. Mannen blev dömd för misshandeln av Lisa, men fick ett villkorligt straff eftersom han lovade att gå i behandling för sitt våldsamma beteende. Detta gjorde han dock inte. Trots det behövde han inte avtjäna något straff, och polisutredningen om misshandeln mot barnen lades ner i brist på bevis.

Lisa ville inte lämna barnen till pappan och berättar att barnen inte heller ville vara hos honom. Lisa fick dock inget stöd av socialtjänsten i sina försök att skydda barnen och upplevde att man inte trodde på hennes och barnens berättelser.

Under tiden trakasserade pappan Lisa genom att stjäla post ur hennes brevlåda och tränga sig in i hennes lägenhet och skälla ut henne. Han vände sig till tingsrätten och krävde att få umgås med barnen. Lisa tvingades sitta i samarbetsamtal med honom och i interimistiska förhandlingar beslöts att barnen skulle ha umgänge med pappan varannan helg. Lisa upplevde starkt att alla tre barnen mådde dåligt efter varje umgänge och berättar att den äldsta fick fruktansvärda vredesutbrott. Lisa misstänkte också att det yngsta barnet var utsatt för sexuella övergrepp, men det vågade hon inte nämna för socialtjänsten eller i domstolen av rädsla för att inte bli trodd och att det skulle göra situationen värre för henne och barnen. Vid huvudförhandlingen i tingsrätten vågade hon inte begära ensam vårdnad eftersom socialsekreteraren och hennes advokat hade antytt att det då fanns en risk att hon skulle förlora vårdnaden helt.

Till slut reagerade skolan kraftigt på att det äldsta barnet mådde dåligt och inte orkade med skolarbetet. Flickan hade då berättat för skolläkaren om sin situation. Skolläkaren konstaterade att hon hade magkatarr och hävdade därför att det var nödvändigt att hon slapp

umgänget med pappan om hon skulle bli frisk. När pappan fick veta detta berättar Lisa att han inte heller ville träffa de yngre barnen.

Idas berättelse från åren 2006–2011

Ida skilde sig på grund av att hennes man missbrukade alkohol och andra droger. Han var aggressiv och utsatte henne för psykisk miss-handel. Hennes son var två år vid skilsmässan. Pappan krävde att få umgås med honom och Ida kände sig tvungen att låta honom ha pojken hos sig, trots att hon var orolig.

Ida berättar att pojken talade om »konstiga saker« efter besöken hos pappa och att han inte ville vara hos honom. Till slut började hon misstänka att han var utsatt för sexuella övergrepp. Hon vände sig då till socialtjänsten för att få hjälp och det gjordes en utredning på BUP, där man också trodde att pojken var utsatt för sexuella övergrepp. Ida vägrade då att lämna ut pojken till pappan. Han vände sig till tingsrätten och krävde rätt till umgänge. Vid interimistiska förhandlingar i tingsrätten beslöts att umgänget skulle vara skyddat.

Ida berättar att pojken uttryckte att han var mycket rädd för sin pappa och att han inte ville träffa honom, trots att umgänget var skyddat. Pappan och sonen träffades på en förskola. Efter ett tillfälle berättade pojken för sin mamma att pappan hade byggt koja av förskolans stora dynor. Inne i kojans hade pappan sedan förgripit sig på honom. Kontaktpersonerna hade då befunnit sig i en annan del av lokalen.

Ida fick ett arbete på en annan ort och flyttade dit. Där fortsatte utredandet. Hon anmälde vad pojken hade berättat till socialtjänsten. En läkare, som pojken berättat för, gjorde även han en anmälan till socialtjänsten. En polisanmälan gjordes och Ida och pojken förhördes. Sedan lades förundersökningen ned. Istället genomfördes en barnutredning av socialtjänsten på den nya orten. Pojken berättade vad pappa hade gjort vid umgängestillfällena, bland annat att han lagt sig över honom så att han höll på att kvävas. Han sa också att han var rädd för honom och att han inte ville träffa honom.

Familjerätten gjorde en vårdnadsutredning och kom fram till att pojken var så rädd för pappa att de inte kunde förorda umgänge

förrän han hade kommit över sin rädsla.

Vid huvudförhandlingen i tingsrätten i mars 2010 beslöts om fortsatt gemensam vårdnad. Umgänge skulle vara skyddat fram till oktober och sedan skulle pappan få träffa pojken utan kontaktperson. Umgänget dröjde dock eftersom det var svårt att få fram en kontaktperson som båda föräldrarna var nöjda med. Från och med juni 2010 fick pojken varje vecka träffa två psykologer på BUP. Han fick ett stort förtroende för dem och berättade mer än vad han gjort tidigare för socialtjänsten och i polisförhören. I oktober 2010 gjorde BUP en anmälan till socialtjänsten och beskrev vad pojken berättat, bland annat om sexuella övergrepp. I december var BUP klar med behandling, utredning och plan för hur pojken skulle hjälpas och lämnade in dokumenten till socialtjänsten.

Vårdnadstvisterna fortsatte i hovrätten i december. Där, berättar Ida, valde hovrätten att på pappans begäran inte höra vittnen från BUP. Journaler med Idas uttalanden var det enda nya som fick användas i hovrätten. Däremot fick pappans vänner vittna, och domaren frågade dem om de trodde att pojkens pappa kunde tänkas förgripa sig på ett barn.

Domen blev chockartad för Ida. Hovrätten bortsåg från familjerättens vårdnadsutredning, barnutredningen och BUP:s anmälan. Istället antog de att Ida hade påverkat pojken att vara rädd för pappan. Rätten gav pappan ensam vårdnad. Pojken skulle därmed flyttas till ny ort och till en ny skola. I domen nämndes inte ett ord om pojkens umgänge med Ida, som hade stått honom närmast i sju år. Ida tog därefter pojken med sig och gömde sig i förhoppning om att myndigheterna ska ta sitt ansvar. Hon överklagade domen till högsta domstolen och bad socialtjänsten ingripa enligt LVU.

Ida har gjort en ny polisanmälan om sexuella övergrepp. Nu riskerar hon att bli åtalad för egenmäktighet med barn och fängelsestraff.

Viktiga lagändringar angående vårdnad och umgänge

1917–1920

De så kallade Barnalagarna blir till, som bland annat fastslår att mödrar får rätt att vara medförmyndare för sina barn. Mamman får nu tillsammans med pappan rätt att bestämma barnens skolgång och annat viktigt som rör barnet.

1950

Kvinnor får rätt att vara förmyndare över sina barn, men om kvinnan är ogift krävs fortfarande att barnet har en barnavårdsman, som tillvaratar barnets intressen.

1973

Tvånget om barnavårdsman för ogifta mödrar tas bort ur lagen. Dessutom stryks paragrafen som säger att vårdnaden ska gå till den part som inte orsakat skilsmässan (t.ex. genom att ha förlopit hemmet eller varit otrogen).

1977

Det blir möjligt att begära gemensam vårdnad om båda föräldrarna är överens om detta.

1983

Gemensam vårdnad blir obligatorisk för alla gifta par vid skilsmässa. Om någon vill ha ensam vårdnad är han/hon tvungen att gå till domstol

och begära det i efterhand. I förarbetena till lagen används för första gången ordet »umgängessabotage«. Kommunerna rekommenderas att tillhandahålla möjlighet till samarbetsamtal för föräldrar som inte kan komma överens.

1990

Möjligheten förstärks för domstolen att bestämma att den förälder som kan tänkas bäst främja umgänget för barnen med den andra föräldern ska få vårdnaden. Detta försvårar i hög grad för mammor och barn att skydda sig mot en våldsam pappa.

1991

Domstolen får rätt att bestämma att föräldrar måste gå i samarbetsamtal innan domstolen fattar beslut om vårdnaden. Det skrivs även in i lagen att vid gemensam vårdnad är den förälder som barnet bor hos tvungen att ge all information om barnet till umgängesföräldern. Alla viktiga beslut som gäller barnen (flytt, skola, terapi, o.s.v.) ska fattas gemensamt av föräldrarna. Detta gör situationen än svårare för mammor och barn, eftersom det inte tas hänsyn till om de är eller har varit utsatta för våld av pappan.

1993

Högsta domstolen dömer en mamma för egenmäktighet med barn, trots att hon är övertygad om att barnets pappa har förgripit sig sexuellt på barnet. Tidigare har nödvärnsrätten gällt, det vill säga en förälders rätt att skydda sitt barn. Denna HD-dom får som följd att flera kvinnor döms för sina försök att skydda sina barn mot en våldsam pappa.

Ett tillägg till lagen från 1990 fastslår att om det finns risk för att barnet far illa, ska domstolen inte ge vårdnaden till en förälder enbart på grund av att den andra vägrar att lämna ut barnet till umgänge.

1998

Domstolen får möjlighet att döma till gemensam vårdnad mot en förälders vilja. Domstolen ska nu även ta ställning till var barnet ska

bo och hur umgänget med den andra föräldern ska se ut vid gemensam vårdnad. Det blir även möjligt att träffa avtal om vårdnad, boende och umgänge med hjälp av familjerätten. När avtalet godkänns av socialnämnden gäller det som ett domstolsbeslut och verkställighet (som viten och polishämtning) kan begäras om den ena föräldern inte följer avtalet.

2006

Lagen om vårdnad, boende och umgänge ändras för att stärka skyddet för barn. Detta genom att »risken för att ett barn far illa« nu ska väga tyngre än »barnets kontakt med båda föräldrarna«⁵. I förarbetena till lagen sägs att både domstolen och socialtjänsten ska göra var sin riskbedömning, det vill säga bedöma risken för att barnet har utsatts och/eller kan bli utsatt för våld eller andra övergrepp vid vårdnad och umgänge⁶. Det tydliggörs att det inte ska räcka att hänvisa till nedlagda polisutredningar. I vissa fall, står det, »kan en person som gör sig skyldig till våld eller annan kränkande behandling mot en familj behöva uteslutas från umgänget med barnet eller i vart fall träffa barnet under begränsade och villkorade former.»⁷

Det klargörs även att domstolen inte bör besluta om gemensam vårdnad mot en förälders vilja, när samarbete inte fungerar. Ur förarbetena: »Detta är naturligtvis särskilt tydligt om motståndet har sin grund i sådana förhållanden som våld eller andra former av övergrepp från den andra förälderns sida.»⁸

Dessutom förtydligas vikten av att barnets egen vilja vägs in i bedömningen: »En viktig omständighet att väga in i denna

---

5 Föräldrabalken 6 kap 2§

6 SOU 2005:43, sid 180

7 SOU 2005:43 sid 181

8 SOU 2005:43, sid 113

bedömning är naturligtvis barnets egen inställning«. ⁹ Även barn under tolv år ska höras om deras vilja vad gäller boende och umgänge. Verkställighetsmålen flyttas från länsrätten till tingsrätten.

2006 kommer dessutom en lag om att barn som bevittnat våld i hemmet ska betraktas som brottsoffer med rätt till brottsskadeersättning. ¹⁰

2011

Våren 2011 föreslår regeringen att det inte längre ska krävas godkännande från båda föräldrarna för att ett barn ska kunna få vissa typer av vård, stöd och hjälp. I dag krävs att båda föräldrarna är överens för att deras barn ska få hjälp av sociala instanser eller BUP. Det kan till exempel handla om barn som har utsatts för våld i familjen eller misstänks har utsatts för sexuella övergrepp och som därför är i behov av stöd och hjälp. Roks har, i likhet med flera statliga utredningar och barnrättsorganisationer, under lång tid kritiserat detta och slagit fast att oenighet mellan föräldrarna kan drabba barnet genom att det förvägras den hjälp som det bör ha rätt till. Lagändringen, som Roks ser mycket positivt på, föreslås träda i kraft 1 januari 2012.

---

9 SOU 2005:43, sid 113

10 4a§ Brottskadelagen, lag 2006:933

Vårdnadstvisten – med barnet i fokus?

Den svenska lagstiftningen kring vårdnad och umgänge har tagits fram med goda avsikter. Men kvinnojoursrörelsen har länge vittnat om att lagstiftningen inte ser till alla barns bästa. Att det livsviktiga barnperspektivet ofta saknas när kvinnor och barn som utsatts för mäns våld möter samhällets olika aktörer.

I den här boken berättar sex kvinnor om sina erfarenheter av att försöka skydda sig själva och sina barn från pappans våld och sexuella övergrepp. Sex kvinnor som har tvingats föra en påfrestande kamp mot sina före detta män, de sociala myndigheterna och rättsväsendet. Kvinnor som tillsammans med sina barn utgör undantagsfallen i lagtexten.

Hösten 2011 arrangerar Roks konferensen »Vårdnadstvisten – med barnet i fokus?« i syfte att uppmärksamma den rådande situationen när det gäller vårdnads- och umgäncesfrågor. Är dagens regelverk det bästa tänkbara? Lever samhällets aktörer upp till lagstiftarens intentioner? Den här skriften är ett inlägg i diskussionen.